

УДК 94(477.83(86):271.4(092)

Олег ОГІРКО

*Львівський національний університет ветеринарної
медицини та біотехнологій ім. С.З. Гжицького***МИТРОПОЛИТ АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ - СЛАВЕТНИЙ
УКРАЇНСЬКИЙ ПЕДАГОГ, ОПІКУН І МЕЦЕНАТ ОСВІТИ**

В статті аналізується постать митрополита Андрея Шептицького, відомого релігійного та національного діяча як славетного українського педагога, опікуна та мецената освіти. Він залишив нам численні послання і пастирські листи виховного змісту, які і сьогодні не втратили своєї актуальності. Був опікуном і покровителем українських шкіл та молоді, яким допомагав не тільки порадами але й матеріально.

Ключові слова: *митрополит Андрей Шептицький, педагог, опікун, меценат, виховання, декрет про виховання, християнське виховання, пастирське послання.*

Відомим діячем Української Греко-Католицької Церкви в Україні та світі був митрополит Андрей Шептицький (1865 - 1944). За титанічні заслуги митрополита визнають етнархом (батьком народу), князем української Церкви, Слугою Божим, українським Мойсеєм (головною ідеєю якого була єдність Церкви і народу), праведником, Апостолом правди та єдності, який провадив народ дорогою віри та свободи. Він був правдивою «homo religiosus» - людиною, яка спроможна заглянути поза межі власного тілесного виміру та віддавалася осмисленню трансцендентного, надприродного Божественного буття. Митрополит Андрей - славетний християнський гуманіст та педагог XIX - XX ст., планетарна постать.

В умовах ідеологізації, атеїстичної, матеріалістичної, марксистсько-ленінської системи виховання та відсутності реальної свободи совісті в колишньому радянському суспільстві славетну постать Митрополита Андрея Шептицького не тільки не вивчали, але й несправедливо всіляко зневажали і очорнювали, називаючи його ворогом українського народу і фашистським колабораціоністом. Будь-які публікації, що об'єктивно висвітлювали роль і місце Церкви та її провідників в суспільно-політичному житті, були заборонені. Тільки внаслідок загальної демократизації суспільства, відродження Церкви в 1989 р. появилися можливості об'єктивного висвітлення постаті князя української Церкви Митрополита Андрея. Тому в цьому 2015 році одночасно відзначаємо як 150-річний ювілей від дня народження Митрополита Андрея, так і 25-річчя повернення українському народові правдивого, історичного, національного, виховного значення його постаті.

Сромонах Василянського чину владика Андрей був духовним сином святого Василя Великого (329-379), Архиепископа м. Кесарія

Каппадокійська, засновника християнської системи виховання, перших шкіл, сиротинців, лікарень, притулків, які будувались при монастирях, де здійснювалось навчання й опіка над потребуючими. Він жив згідно християнської віри, моралі та Закону Божого, а також ділився набутим досвідом з іншими.

Граф Андрей Шептицький - правдивий аристократ (не визнавав над собою жодного володаря окрім Господа Бога) духу і тіла. Прекрасну освіту і виховання дали йому матір графиня Софія Фредро та батько граф Іван Шептицький. Навчався в Львівській та Краківській гімназіях. Вищу освіту здобував на теологічному та юридичному факультетах Вроцлавського і Краківського університетів, а в 1888 р. отримав титул доктора права Ягеллонського університету в Кракові. Навчався на юридичному факультеті в Мюнхені та філософському у Відні, а також в Єзуїтській колегії у Кракові. Став доктором права, теології та філософії.

Святий Іван Золотоустий (344 - 407) повчав: «Немає жодного вищого мистецтва, ніж мистецтво виховання», а тому митрополит Андрей, як великий педагог і опікун української молоді дбав за її християнське і патріотичне виховання, повчаючи: «Пам'ятайте, що християнське виховання є більшим добром, ніж усе добро світу». Він писав: «Християнин має любити всіх людей, але се не перешкоджає, що найпершою любов'ю має любити свою родину і свою вітчизну. І як любов до ближнього не противиться любові до родини, так не противиться і любові вітчизни. Християнин може і повинен бути патріотом, але його патріотизм не може бути ненавистю ані не сміє накладати обов'язків, противних вірі. Те, що видавалося б патріотизмом, а було ненавистю або противилося би вірі, не є правдивим патріотизмом» (Послання до вірних Станіславівської єпархії, 1899) [1, с.4]. В Посланні до педагогів славетний Митрополит наголошував, що у християнському вихованні молоді християнська наука має пронизувати увесь навчальний процес.

Митрополит Андрей Шептицький - доктор права, теології та філософії писав: «Найважливіша справа для Церкви, народу й родин, щоб діти були добре виховані... Щоб той обов'язок виховання дітей як слід виконати, пам'ятайте на мою так часто повторювану раду: спільно молитися рано й увечір вголос, по змозі з Молитвослова. При вас і мала дитина, яка ще нічого не розуміє, привикне до молитви, вслухаючись в слова Отче нашу і Символу віри. А кожне слово важливе, кожне слово є дверима до неба; воно підносить душу з болота матеріального життя і повсякденної злоби, біди й нужди до чогось вищого, святого, чистого, - до Бога, до того життя, що нам його дає Благодать Ісуса Христа. Тому кожне слово молитви нехай буде проказане голосно, виразно, з острахом Божим, з глибоким переконанням, з душею, зверненою до неба та відверненою від гріха» (Лист до вірних єпархії, 1939 р.) [2, с.110].

«Метою кожного виховання є такий розвій дитини, щоби з неї стався дорослий чоловік з розвиненими і старанно плеканими усіма способностями

ума, волі й серця. Той розвій зависить, очевидно, від поняття про людину, яка є провідною гадкою виховання. Те поняття зависить знову від цілого світогляду, серед якого приходиться людині жити. Для кого життя не є нічим іншим, як заспокоюванням природних потреб, тоді у цьому матеріялістичному світогляді виховання дитини буде прямувати до того, щоби виробити в чоловіка ті спосібності й сили, які в першому ряді служать заспокоєнню його матеріяльних потреб. Ті ж люди, що для них людина є найвищим автономним еством, спосібним до безконечного розвою науки; мистецтва, культури, будуть у вихованні шукати розвою цілої людської природи зі всіма її прикметами і владами, щоби виплекати носіїв найвищої та найвсестороннішої цивілізації; будуть плекати всесторонне знання, поезію і всякого роду мистецтва, творчого або критичного, себто будуть прямувати до мети гуманістичного розвою людства й одиниць. Для нас же виховання прямує до вироблення всіх чеснот християнського життя. Для нас людина - це Божа дитина, яку треба виховати на вірного і доброго слугу, на доброго сина Всевишнього Бога, достойного, о скільки це можливе, до того достоїнства, що переходить найвищі думки самих небесних ангелів. Виховання має зробити з чоловіка святого громадянина небес, товариша ангелів і усіх святих у небі. Саме виховання, очевидно, всього не може зробити; велику участь має воля чоловіка і його праця над собою самим. Але заохотити його до тої праці, навчити правильно над собою працювати, вщепити в його серце любов до тої праці й ум його збагатити знанням усього, що до тої праці потрібне, - це завдання виховання» (Декрет «Про виховання») [3, с.231].

«Думаю, що одною з найважливіших справ, то плекання в молоді високих ідеалів. Виховання, яке даємо, повинно виробляти героїв, бодай так, щоби деякі з вихованих церквою молодих ставали великими християнами. Можна і треба плекати різні великі Ідеали, ідеал наукової праці, ідеал витривалої консеквентної і ідейної праці для родини й для народу, як хто хоче стати учителем молоді, виховником, провідником громади, тощо. Але кожному із молодих треба безумовно ідеалу бути добрим, а то і звершеним, великим християнином. До певної міри мусить молодь зрозуміти, що від того зависить успіх в осягненні усіх інших ідеалів. Усі інші ідеали життя, коли не є просвічені світлом християнської віри і Божої благодаті, легко викривляються і стаються висказом не тільки самолюбства, але нераз і грубого матеріяльного самолюбства. Під плащиком якоїсь ідеї може скриватися просте бажання вигідного і приємного життя. Найвищі і найкращі патріотичні ідеали, коли сам патріотизм не є по-християнськи понятою любов'ю свого народу, може бути тільки матеріяльним бажанням робити на патріотизмі якнайліпші інтереси!» [3, с.232].

« . як довго батьки не дбатимуть про виховання дітей, як довго діти не навчатся шанувати своїх батьків - так довго і чоловік, і жінка, і діти не будуть добрими християнами, хоч би і до церкви ходили та й інші християнські обов'язки сповняли!» (1900 р., Жовква. - Із пастирського листа

Митрополита Андрея до духовенства і вірних «Християнська родина») [4, с.17].

«Добра матір розуміє, що виховання дітей - велика і трудна річ і що треба добре працювати над дітьми. А передусім християнка знає, як то треба діти всіма способами стеречи від злого, а частою молитвою випрошувати ласку з неба, бо добрі діти - то дар із неба, і даром з неба є знати, як поступати з дітьми, як їх добре виховувати» [5, с. 28].

В посланні до сповідників в 1940 р. митрополит закликав: «Щоб вберегти дітей від великої небезпеки, нехай батьки впроваджують у родинне життя спільні молитви, і то співані. Нехай читають вголос Святе Письмо і побожні книжки, нехай кожна дитина на грудях носить хрестик чи медалик, нехай віддадуть хату під опіку Пречистої Діви, нехай благають Пресвяте Серце Спасителя, щоб допомогло їм сповнити важкі обов'язки щодо дітей».

«На мою думку, треба дитині від перших літ, як тільки приходить до розуму, говорити про святість душі і про молитву до Всевишнього. Думаю, що і ми маємо ум Христовий, - у всіх виховних інституціях треба вчити молодь, щоб до щоденних молитов додавала благання: Зроби нас святими!» [3, с.232].

«Молодь треба виховувати в щирій любові до Вселенської Церкви і Батьківщини. Недостойний Христа той, хто патріотичні обов'язки ставить вище від релігійних обов'язків» [3, с.233].

Як кваліфікований педагог та катехит князь Церкви наголошував: «Не вистачить однак навчати і старанно навчати, треба надто і добре навчати. Треба уміти з дітьми зблизитися, стати хоч трошки до них подібними лагідністю, добротою, зичливістю. Треба дітей любити, любов їм дарувати і вибрати спосіб розмови з ними відповідний до способу мислення дітей і уживати висловів і порівнянь, наближених до уявлень дітей; а щоб зуміти це все зробити, треба над собою працювати, в собі самім виробити риси доброго катехита. Треба стерегтися блудів, що можуть відштовхнути від катехизи та катехизації Не можна собі достаточо з'ясувати того, як важною є наука катехизму для дитини на ціле її життя... Просто цілий напрям життя, найосновніші поняття життя, усі чесноти християнина, а звідти й ціла вартість його праці, зависить від того, чи він замолоду перейнявся наукою віри. Священик, навчаючи дітей релігії, працює над найкращим та найліпшим ділом, над яким лише людині дано коли-небудь працювати. Він на душі дитини, що має бути горожанином Церкви Божої і горожанином своєї вітчизни, виробляє, витискає знаки Христових чеснот, виробляє в ній християнське життя,... неначе малює Христову ікону... Діти, ... які не знають катехизму, не знають нічого про Боже Об'явлення, не знають нічого або дуже мало про Благодать Божу, гріх і Св. Тайни та не можуть ніяким способом жити по-християнськи...».

В Посланні до педагогів славетний Митрополит наголошував, що у християнському вихованні молоді християнська наука має пронизувати увесь навчальний процес. Він писав: «Катехит (вчитель основ християнської віри

та моралі) мусить, очевидно, знати всі приписи катехитики й методики та пристосовувати їх до життя. Без того він не буде усе наражений на багато помилок. Але крім того мусить вложити у катехизм цілу свою душу і своє серце. Наука катехизму не може в його руках бути мертвою бюрократчиною. Вона мусить бути мистецьким твором... До знання, методики, власного ентузіазму мусить катехит додати ще багато молитви. Бо не що інше, а тільки Божа Благодать промостить словам катехита дорогу до сердець... Якою ж радістю буде для вас вітати у небесних просторах душі тих, що Вам завдячуватимуть це, що були добрими християнами і спаслись... Катехит мусить науку катехизм так цінити, щоб її вести не інакше, як переважне, пресвяте і найважливіше завдання цілого життя, яке разом мусить бути і наймилішим заняттям».

Митрополит звертався до вчителів: «Ви, що працюєте безпосередньо над вихованням молодіжи, старайтеся о просвічене їх розуму, но не менше о ублагороднене їх сердець. Давайте молодіжи таку просвіту, котра би їх научила не лиш теорії, але також і практики житя. Учть їх жити. Нехай вже молоді діти учаться любити свою землю, нехай учаться діти при ній працювати. Виробляйте в молодіжи самостійність, індивідуальність, учть їх на себе більше числити, ніж на других, не оглядатися на поміч правительства і краю, але власною ініціативою дороблятися самостійного биту» [6, с.193].

У християнській педагогіці, як зазначав послідовник митрополита Андрея Шептицького, галицький педагог і священник Юліян Дзерович (1871 - 1943), є три чинники виховання: сім'я, Церква й держава. Сім'я здійснює індивідуальне виховання, Церква - моральне і релігійне виховання, а держава, зокрема, навчальний заклад - національне й громадське виховання. Сім'я реалізує таке виховання за природним правом, Церква - за Божим правом, а держава - за історичним правом.

Християнська сім'я є підставою всякого суспільного ладу, його джерелом та найважливішою клітиною. Наголошуючи на цінності християнських родин, Митрополит Андрей Шептицький навчав: «На ніщо не здається одиницям і цілому народові заможність, просвіта та патріотизм, коли не буде в ньому ладу. І так, як той, що хоче збудувати собі хату, кладе насамперед підвалину, - бо від тієї підвалини залежить, чи хата буде сильна, чи зараз розвалиться, - так само той, що дбає про суспільний лад, мусить насамперед подбати про родину» [4, с.18].

Митрополит Андрей завжди порівнював подружжя із Пресвятою Трійцею, яка є першим прототипом родини. Християнська родина, за його словами, є, а радше повинна бути відблиском неба.

«Найважливіша справа для Церкви, народу й родин - аби діти були добре виховані» - наголошував великий Пастир. Тому саме вихованню дітей у християнській сім'ї Митрополит приділив багато сил та уваги.

«Душа маленької дитини - як та незаписана картка паперу, на ній кожне враження записується сильно. Якщо воно святе і добре, то лишиться

дитині щось із християнського життя на ціле життя. Якщо воно погане, гидке, то воно на душі дитини може лишити поганий слід на ціле життя». Тому для малих дітей, як ні для кого іншого, є важливою здорова атмосфера у сім'ї, у рідній хаті, яка є першою та найважливішою школою, де між всіма родичами панують згода і любов. Де батьки дають добрий приклад своїм дітям, застерігаючи їх від злого, можуть вважати, що вже таким чином зробили найбільшу частину у вихованні своєї малечі.

Вся родина, зокрема батьки дитини, ніколи не повинні жаліти дітям своєї любові, адже чим більше її подарують в дитинстві, тим більше отримають її у відповідь на старості своїх літ.

Чинниками сімейного виховання є: любов, яка повинна бути діяльною і вимогливою, а також розважливою, справедливою і шляхетною; дисципліна, основою якої є пильність та послух разом з довірою; покарання, які мають бути справедливими, педагогічними, моральними, що застосовуються у разі необхідності (ніколи не слід карати дітей в моменті гніву, а слід спочатку добре розібратися у даній ситуації); нагороди як вираз задоволення, що мають бути справедливими і не викликати в дітей почуття заздрості, ненависті до інших, а, навпаки, радість за інших.

Важливим аспектом, за словами великого Митрополита, є дбання батьків про науку своїх дітей, зокрема у державних школах: «Ви, родичі, пам'ятайте, що єсть вашим святим обов'язком перед Господом Богом працювати над добрим вихованням своїх дітей і посилати їх до школи, де лишень можливе. Дбайте про них, бо від того залежить ваше щастя на старі літа, від того залежить і щастя ваших дітей». Якщо ж батьки випустять з-під уваги цей, не мало важливий елемент, існуватиме небезпека того, що діти виростуть злими християнами та не стануть чесними людьми, готовими колись, борони Боже, проклинати пам'ять своїх вихователів.

Найважливіше, що Митрополит Шептицький як славетний український педагог не тільки навчав молодь словами, а виховував прикладом власного життя і особливо ділами, бо як повчає відома латинська приповідка: «*Verba docent, exempla trahunt*» - «Слова навчають, приклади потягають». Він проявляв милосердя і турботу до бідних, знедолених, покривджених, переслідуваних, несправедливо засуджених, закликав бачити у ближньому самого Христа.

Вважаючи справу розбудови освіти й культури засобом національної оборони поневоленого народу, Митрополит заснував Український Національний Музей (1905 р.), відстоював необхідність утворення українського університету у Львові, підтримував приватні народні школи ім. Б. Грінченка, князя Данила, єдину міську українську школу ім. М. Шашкевича, товариства «Просвіта», «Рідна Школа», Наукове Товариство ім. Т. Шевченка, читальні, школи для ремісничої і гімназійної молоді, організації «Пласт», «Луг», «Сокіл-Батько», «Українська Молодь Христові», сприяв видавництву журналів для молоді «Наш Приятель»,

«Поступ», «Українське Юнацтво». В його особі знайшли надійного покровителя і мецената молоді художники, музиканти.

Матеріально допомагав багатьом школам. Здібним дітям та молодим перспективним богословам сприяв у навчанні у вищих навчальних закладах, семінаріях Риму, Відня, Інсбруку, Фрібургу, Кракова. Він був фундатором лічниці, Богословської Академії, надавав грошову допомогу різним релігійним, культурним та освітнім установам. З його ініціативи засновано Львівську греко-католицьку богословську академію (1928 р., ректор о. Йосиф Сліпий), Богословське наукове товариство (1923 р.), Український католицький інститут церковного з'єднання ім. Йосифа-Веніаміна Рутського (1939 р.). Як педагог, філософ і богослов був магістром новиків (кандидатів до монастиря) у Добромилі (1892 - 1896 рр.), професором теології у Христінополі (Червоноград, Львівська область) [7, с.235].

Щороку своїм коштом митрополит утримував 20 бідних юнаків та 20 дівчат, даючи їм можливість отримати найрізноманітнішу освіту. На свій кошт у Львові збудував середню школу на вул. Замкненій (теперішня СШ № 34), допомагав грошима приватним школам. Митрополит допомагав і дитячим установам. Після першої світової війни зібрав сиріт, щоб дати їм опіку. Для них влаштував декілька «Сиротинців».

Митрополит жертвував на виховання молоді величезні суми, завдяки чому у Львові зразково діяли «Бурса Товариства педагогічного» і жіноча гімназія. Крім того, стараннями українського Мойсея вчителям виплачувались стипендії, а Церква утримувала близько 1600 шкіл. Митрополит був також великим опікуном молоді, для якої засновував школи, бурси, інститути. Завдяки князю Церкви було відкрито Дівочу гімназію сестер Василіанок, якій владику подарував один з найбільших будинків у Львові. Опікою Шептицького було збудовано велику «Бурсу рідної школи» на 120 учнів у Львові. Пізніше аналогічні бурси будувались по всій території Галичини і Волині. У 20-х роках ХХ ст. у митрополичих будинках св. Юра працювала Українська народна школа ім. Грінченка, а у передмісті Львова Шептицький закупив три будинки під приміщення Української народної школи імені князя Лева та читальню «Просвіти». За кордоном на кошти Слуги Божого навчались молоді богослови і художники [8, с.235].

В 1933 р. Митрополит Андрей провів з'їзд «Українська молодь Христові» за участю 100.000 молоді, а також збирав і передавав кошти та зерно для голодуючих Сходу України. Зокрема, різко виступив проти голодомору 1932-1933 рр. (Пастирське послання «Україна в передсмертних судорогах»). В той час, коли молодь нацистської Німеччини присягала на вірність біснுவатому фюреру Адольфу Гітлеру (Шикльгуберу), а радянська молодь присягала на вірність «вождя народів» Йосифа Сталіна (Джугашвілі) і комуністичної партії, українська молодь завдяки славетному Митрополиту і українському Мойсею склала присягу на вірність Господу нашому Ісусу Христу. Ніхто з єпископів у цілій Європі не виступав так відкрито й беззастережно проти нацизму та фашизму. Засуджуючи переслідування

євреїв, звернувся (грудень 1941 р., лютий 1942 р.) з протестом до рейхсфюрера СС нацистської Німеччини Генріха Гімmlера проти нищення єврейського населення у Галичині. За згодою Шептицького значна кількість євреїв переховувалася у монастирях та митрополичій резиденції у Львові. В лютому 1942 р. Митрополит звернувся до самого Адольфа Гітлера з різким осудом акції знищення євреїв. За свідченням тогочасного оточення Гітлера, він попав у страшну лють, але згодом висловився, що «графа Шептицького за це варто б повісити, але Митрополит Шептицький може собі на таке дозволити».

Владика Андрей критикував ідею марксистсько-ленінського вчення про те, що відносини між людьми побудовані на протистоянні між класами. Він засудив ідеї комуністичної ідеології. В 1942 р. в листі до Папи Пія XII Митрополит Андрей засудив нацизм.

Осторонь такої важливої справи виховання молоді, яку так ретельно плекав Митрополит Андрей Шептицький, не може бути українська школа, яка повинна забезпечити наповнення всіх ланок навчально-виховного процесу змістом християнської моралі та національної духовності, який би допомагав формувати свідомих українців, для яких первинними є Бог і Україна, спонукав би учнів та студентів у співпраці з Богом вирости корисними своєму народові.

Педагогічна спадщина Митрополита Андрея Шептицького є неоціненним скарбом української національної педагогічної думки, яка повинна належно використовуватися у вихованні молоді, формуванні та підготовці педагогічних кадрів.

У християнському вихованні молоді найважливішими завданнями є: формування розуму і творення на основі розуму та віри власних ідеалів та чеснот.

Християнське виховання базується на житті людини: у вірі, яка все прощає і зносить; у надії, яка ніколи не розчаровує та у любові, яка взамін нічого не вимагає. Найважливішим у вихованні молоді український етнарх вважав наслідування Христа та його чеснот: великої любові до ближніх і ворогів; покори, лагідності, терпеливості, милосердя, ревності, справедливості та мужності. Наголошував на важливість чеснот як моральних (мудрість, мужність, справедливість, стриманість), так і богословських (віра, надія, любов).

Головним принципом виховання згідно вчення Митрополита Андрея був принцип теоцентризму, згідно якого Бог у Пресвятій Трійці має бути центром всієї системи виховання. Найважливішим у вихованні молоді Митрополит вважав дотримання основного морального закону людства - Десяти Заповідей Божих.

Засобами християнського виховання молоді український Мойсей вважав: участь молоді у Святій Літургії, молитви, слухання Слова Божого та його наслідування, важливість жити згідно Євангелія, приймання Святої Євхаристії, пильнування чистоти душі, очищуючи її у Святій Сповіді, а

також правильне розуміння вчення Церкви, яка закликає бути практикуючими християнами.

Особливо у християнському вихованні молоді Митрополит наголошував на розумінні гріха, як найбільшого зла. Серед головних гріхів, Слуга Божий виділяв наступні: «гордість, лакізмство, безстидність, гнів, непоміркованість, заздрість, лінивість» [9, с.115]. Шляхами звільнення від гріха митрополит вважав невинність, покаєння, чеснотливість, прийняття Пресвятої Євхаристії. Український Мойсей вказував на найбільший гріх - вбивство у декількох його проявах: так зване й досить поширене «заказне» вбивство; вбивство дітей в утробі матері; самогубство; політичне вбивство тощо. Він засуджував політичні вбивства (Послання «Не убий», 1942 р.) [10, с.265]. Наголошував: «Любов ближнього є основою цілого християнського життя» (Про злочин чоловікоубійства, 1942 р.). «Не потоком шумних, галасливих фраз, а тихою, невтомною працею любіть Україну!» - закликав Митрополит Андрей Шептицький.

Найважливішим у вихованні молоді український етнарх вважав наслідування Христа та його чеснот: великої любові до ближніх і ворогів; покори, лагідності, терпеливості, милосердя («Я милосердя хочу, а не жертви» (Мт. 9, 13)), ревності, справедливості та мужності.

У своїх численних посланнях Митрополит Андрей залишив нам свої навчання і заповіді на майбутнє, які актуальні й сьогодні. І для нас, педагогів християн ХХІ століття, постать Слуги Божого Андрея, його пастирське служіння, особиста духовність, велика любов до Бога та людей є прикладом для наслідування.

Список використаних джерел і літератури

1. Шептицький А. Пастирське послання Єпископа Андрея до вірних Станиславівської єпархії. Перше слово Пастиря // Шептицький Андрей. Документи і матеріали 1899-1944 рр. В 3 т. - Львів, 2007. - Т. I. - С. 4.
2. Шептицький А. До вірних // Шептицький А. Твори (морально-пасторальні). - Рим. 1983. - С. 110.
3. Шептицький А. Про виховання (24 жовтня 1942) // Письма-послання митрополита Андрея Шептицького, ЧСВВ з часів німецької окупації. - Йорктон: Голос Спасителя, 1969. - С. 231-253.
4. Шептицький А. Християнська родина (Жовква, 1900) // Митрополит Андрей Шептицький. Життя і діяльність. Документи і матеріали 1899-1944. - Т. II: Церква і суспільне питання. - Кн. 1: Пастирське вчення та діяльність / Упор. А. Кравчук. - Львів: Місіонер, 1998. - С. 17-36.
5. Шептицький А. Божа сійба / Андрей Шептицький. - Жовква: Печатня оо. Василян, 1913. - 133 с.
6. Шептицький А. Про четверту Божу заповідь (31 жовтня 1941) // Протоколи засідань Львівських архиєпархіальних соборів 1940-1944 рр. / Упор. А. Баб'як. - Львів: Місіонер, 2000. - С. 168-198.

7. Назарко Іриней. Київські і Галицькі митрополити. - Торонто, 1962. - 271 с.
8. Кравченко О. Хроніка життя і діяльності митрополита Шептицького // Патріархат. За єдність церкви і народу. - 1991. - С. 234-237.
9. Шептицький А. Заклик до Покаяння // Шептицький А. - Львів, 1939. - С. 15.
10. Шептицький А. Не убий // Митрополит Андрей Шептицький: Життя і Діяльність: Церква і суспільне питання: Документи і матеріали, 1899-1944. Т. 2., Кн. 1. - Львів, 1998. - С. 265.

Oleh OHIRKO

**METROPOLITAN ANDREI SHEPTYTSKY - RENOWNED UKRAINIAN
TEACHERS, GUARDIANS AND PATRONS OF EDUCATION**

In the article the figure of Metropolitan Andrey Sheptytsky, famous religious and national figure as renowned Ukrainian teacher, guardian and patron of education. He left us many messages and pastoral letters of educational content that today are still relevant. He was the guardian and protector of Ukrainian schools and youth who helped not only advice but also financially.

Key words: *Metropolitan Andrey Sheptytsky, teacher, guardian, patron, education, the decree on education, Christian education, pastoral message.*